

Capítol 2

ConSORCIS de Biblioteques: el cas català

En aquest capítol presentarem la institució, el funcionament de la qual ha motivat la present tesi, el Consorci de Biblioteques Universitàries de Catalunya (CBUC). El capítol el dividim en diferents seccions.

La secció 2.1 la dediquem a mostrar els antecedents de la cooperació bibliotecària, així com també a explicar el seu ràpid desenvolupament amb l'arribada de les noves tecnologies. En la secció 2.2 expliquem l'estructura i el funcionament del CBUC. En la secció 2.3 enunciem els objectius del CBUC i les seves línies de treball passades i futures. En la secció 2.4 presentem els principals serveis que proporciona el CBUC, fent referència al Catàleg Col·lectiu, els préstecs i altres serveis com la Biblioteca Digital o les tesis en format electrònic. En la secció 2.5 posem especial menció en la Biblioteca Digital de Catalunya, la creació de la qual va permetre l'accés als diferents membres del Consorci a revistes en format electrònic. En la secció 2.6 ens centrem en comentar els diferents models de preus aplicats per les editorials i els diferents mètodes d'assignació dels costos de subscripció per part del CBUC. Finalment, en la secció 2.7 realitzem una visió de futur sobre les estratègies a prendre per part del Consorci per continuar servint òptimament als seus membres.

Aquest capítol està basat en la informació extreta d'articles de l'àrea temàtica de la biblioteconomia, pàgines web i de la informació facilitada per l'Oficina Tècnica del CBUC i per diferents consorcis.

Els articles consultats han estat: Anglada (1997) [2], (1999) [3], Anglada i Comellas (2000) [4], (2002) [5], Anglada i Taladriz (1997) [6], Barrionuevo (2000) [10], Boada (1997) [17], Bostick (2001) [18], CBUC (2001) [19], Cox

(2000) [23], ICOLC (2001) [43], Kopp (1998) [44], Line (1997) [48], Potter (1997) [63], Reenen (1997) [66], Sanville (1999) [67], Thorton (2000) [74], Tort (1997) [77].

Les pàgines web visitades les notem a part dins la resta de bibliografia.

2.1 Antecedents

La cooperació entre biblioteques és un fet que es produeix des de temps immemorials.

Les primeres referències les trobem a finals del segle XIV, quan es va elaborar un catàleg col·lectiu dels llibres de 186 monestirs d'Anglaterra, el *Registrum Librorum Angliae*. Aquest catàleg va ser un fenomen cooperatiu amb la finalitat de facilitar la localització de documents.

Les biblioteques tenen una llarga història en la cooperació. L'objectiu d'aquesta cooperació era compartir els llibres i revistes que formen els fons de les biblioteques cooperants.

La cooperació és deguda al reconeixement del fet que la combinació de recursos que té un grup de biblioteques és més gran que els recursos de qualsevol dels membres per separat. Les aliances per compartir recursos tenen un sentit considerable, ja que totes les biblioteques participants es beneficien de l'accés a títols que no tenen les seves pròpies col·leccions.

Per facilitar el compartir recursos, les biblioteques formen xarxes amb l'objectiu de millorar el préstec interbibliotecari a través de catàlegs col·lectius, de proporcionar condicions de préstecs recíproques als usuaris de les biblioteques associades, i d'elaborar programes de desenvolupament cooperatiu de la col·lecció.

Tot això es va agilitzar amb l'arribada dels recursos electrònics, els quals van impactar en les pràctiques tradicionals de les biblioteques. Hi hagué un temps que les biblioteques compraven principalment llibres i revistes basant-se en eines de selecció com les ressenyes bibliogràfiques i les obres de referència. Aquesta selecció era una tasca individual.

Amb l'arribada de l'ordinador en els anys cinquanta, va aparèixer la informació en format electrònic. Però no va ser fins als anys 60 quan es va desenvolupar la primera base de dades. Aquestes primeres bases de dades s'oferien com un servei d'accés al qual es podien subscriure les biblioteques. La utilització d'aquestes bases de dades produïa despeses que moltes biblioteques traspassaven als usuaris.

Els principals indicis de cooperació bibliotecària els trobem en la dècada dels anys 70 en els serveis de subministrament de registres bibliogràfics per part de la *Library of Congress* i la *British National Bibliography*. Aquests serveis van estimular la creació d'agrupacions de biblioteques per aprofitar els registres automatitzats. Les biblioteques disposaven d'un ordinador compartit accessible a través de terminals i d'un sistema central amb una sola base de dades. Els objectius eren fer front a les fortes despeses de l'automatització, l'estalvi de catalogació original i possibilitar el préstec interbibliotecari. S'havien d'automatitzar processos i els costos de l'ordinador i dels desenvolupaments informàtics eren molt elevats perquè no hi havia programes fets. La cooperació en aquests anys tenia la finalitat d'estalviar recursos.

En els anys 80 apareixen els primers programes informàtics per a biblioteques, s'abarateixen els preus dels ordinadors, milloren les comunicacions i apareixen sistemes automatitzats. En aquests anys, concretament al 1981, la comunitat universitària crea una xarxa interna de treball, Internet, la qual va permetre el trànsit de dades entre els llocs Internet universitaris.

A principis dels 90, s'expandeixen els programes comercials i les xarxes de biblioteques que comparteixen un mateix sistema, com és el cas de les universitats de Catalunya que l'any 1991 inicien un projecte de xarxa que significarà l'inici del Consorci de Biblioteques Universitàries de Catalunya. A més, persones de tots els nivells de l'ensenyament superior havien començat a tenir accés al correu electrònic. Utilitzant el Telnet els bibliotecaris podien fer cerques als catàlegs de moltes biblioteques i, amb els FTP la informació electrònica es podia transferir d'un lloc a un altre. A més, els editors van començar a fer proves per publicar revistes electrònicament i cap al 1993 hi havia més de 3.000 títols disponibles en formats electrònics.

Ara bé, no va ser fins a mitjans dels 90 que l'arribada d'una revolucionària tecnologia, el *World Wide Web*, va fer evident la revolució que havia sofert la informació. Aquesta nova tecnologia va provocar un canvi en els objectius de la cooperació, els quals fins al moment es basaven en l'estalvi de recursos. A partir de llavors els objectius de la cooperació se centren més a millorar serveis i a donar accés, de forma compartida, a la informació coordinant els recursos per accedir-hi.

El web, avui en dia la principal part d'Internet, es basa en una tecnologia que permet emmagatzemar la informació i utilitzar-la d'una manera molt senzilla, d'aquí el creixement tan extraordinari que ha experimentat en els darrers anys. Per a les biblioteques, l'existència del WWW els hi proporciona la possibilitat de l'accés a les diferents bases de dades sense necessitat

d'instal·lar-les en un ordinador central o bé de comprar-les en CD-ROM. Conseqüentment, el web ha impulsat el desenvolupament de les publicacions electròniques.

Aquesta evolució ha impactat en la biblioteconomia, provocant una transformació d'una indústria basada en el paper i enfocada a la propietat de documents físics, cap a una indústria virtual on molts dels documents es troben en format electrònic.

La presència massiva de les noves tecnologies de la informació va facilitar l'agrupació de coalicions de biblioteques en consorcis. Així, la raó principal de les biblioteques per cooperar, que era compartir els recursos físics existents, ha evolucionat a aliances amb el propòsit de solucionar les necessitats que sorgeixen del desenvolupament de les tecnologies de la informació, en concret d'Internet i del WWW. La possibilitat d'oferir una gran varietat de recursos electrònics permet incloure, entre d'altres, bases de dades de revistes, llibres, col·leccions de textos i imatges digitalitzades a les que podran tenir accés les biblioteques pertanyents al consorci. La definició de consorci¹ diu:

1. **Consorti:** Unió de persones, societats, etc., que tenen un interès comú.
2. **Consorti:** econ. Associació d'empreses (que mantenen llur independència jurídica) per assolir un objectiu econòmic.

L'aparició dels consorcis té lloc als EUA. Aquesta aparició és deguda a una transició natural a partir de la cooperació bibliotecària. Allà és freqüent la cooperació entre biblioteques d'un mateix estat, de manera que els consorcis presents en aquest país són comunament d'àmbit estatal i basen els seus objectius en compartir l'accés als recursos d'informació a través d'Internet. Alguns d'ells són: Boston Library Consortium, GALILEO (Georgia Library Learning Online), Louisiana Library Network, OhioLINK i TexShare.

En altres països com Japó, Austràlia i Nova Zelanda han sorgit xarxes de biblioteques que ofereixen bàsicament un catàleg col·lectiu de les institucions que els conformen.

A Europa els organismes de cooperació bibliotecària són més reduïts en nombre que als EUA, però no en els serveis que ofereixen. Alguns exemples són: ABES (França), BIBOS (Àustria), BIBSYS (Noruega), HEAL-LINK (Grècia), LINNEA (Finlàndia) i PICA (Holanda).

---

¹Diccionari General de la Llengua Catalana. Pompeu Fabra

A Espanya, a partir dels anys 90, es va iniciar la creació de xarxes de biblioteques com és el cas de RUEDO (Red Universitaria Española Dobis/Libis) o la Base de Datos Bibliográfica SLS. Ara bé, no és fins l'any 1996 que apareix el primer consorci de biblioteques, el Consorci de Biblioteques Universitàries de Catalunya (CBUC).

Posteriorment han aparegut altres consorcis a l'estat espanyol: el Consorci de Bibliotecas Universitarias de Andalucía (CICA), el Consorci de Bibliotecas de Galicia (CICA) i el Consorci de Universidades de la Comunidad de Madrid (Madroño).

Com a fet transcendental cal destacar la creació al 1997 del International Coalition of Library Consortia (ICOLC) conegut informalment com el *Consortium of Consortia* (COC). La Coalició és un grup informal i amb organització pròpia que comprèn aproximadament 150 consorcis de biblioteques de tot el món, entre els que es troba el CBUC. El seu objectiu és servir principalment a institucions d'educació superior facilitant-hi la possibilitat de discutir sobre temes d'interès comú. El ICOLC organitza trobades dedicades a mantenir els Consorcis participants informats sobre les noves fonts d'informació electrònica, pràctiques de preus dels proveïdors i altres temes d'importància.

2.2 Estructura i funcionament del CBUC

Els consorcis són una expressió de l'antiga tradició associativa de les biblioteques i són els continuadors de les agrupacions que es van desenvolupar en els anys 70 sota el nom de xarxes als EUA i de cooperativa al Regne Unit.

Fins entrats els anys 80 no es pot parlar de cooperació bibliotecària a Catalunya. Va ser en aquesta dècada quan es van iniciar algunes activitats cooperatives que es van concretar en associacions de biblioteques especialitzades i en un primer catàleg col·lectiu de revistes de biblioteques universitàries. Aquest catàleg el van formar les tres universitats catalanes existents en aquell moment: la Universitat de Barcelona (UB), la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB) i la Universitat Politècnica de Catalunya (UPC).

Ara bé, no és fins als anys 90 amb l'extensió de la informació electrònica que es presenta l'oportunitat de compartir bases de dades i revistes electròniques.

Precisament, no és fins a començaments dels anys 90 que diversos elements fan que es pugui iniciar la creació del CBUC. El CBUC sorgeix de la convergència d'una sèrie d'elements favorables: un procés d'automatització

de les biblioteques de les universitats públiques de Catalunya, que en poc temps van passar de ser 3 a 8; una bona xarxa de comunicacions, un marc territorial clarament definit i una situació política propícia.

La recerca d'un sistema automatitzat que substituís els antics va resultar ser un treball conjunt que va estrènyer les relacions entre les diferents biblioteques i va fer veure als responsables de la gestió de les universitats que el treball conjunt podia aportar resultats que les biblioteques per si soles no podien aconseguir.

Així va sorgir l'objectiu de crear un catàleg col·lectiu. L'any 1992 es presenta un projecte per crear un xarxa automatitzada de biblioteques al Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya per optar a les ajudes de la Comissió Interministerial de Ciència i Tecnologia, que va ser aprovat i redirigit com a projecte de cooperació entre les universitats catalanes.

Durant els anys següents i fins al 1995 s'implementa la primera fase del projecte, la interconnexió dels catàlegs de la Universitat de Barcelona (UB), la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB), la Universitat Politècnica de Catalunya (UPC), la Universitat Pompeu Fabra (UPF), la Universitat de Girona (UdG), la Universitat Rovira i Virgili (URV) i la Universitat de Lleida (UdL). Així com també es realitza l'estudi de les necessitats per a la segona fase del projecte, la creació del catàleg col·lectiu. A principis del 1996 es crea el Catàleg Col·lectiu de les Universitats de Catalunya (CCUC) i finalment el 6 de novembre de 1996 es constitueix el Consorci de Biblioteques Universitàries de Catalunya (CBUC) format per les 8 universitats públiques de Catalunya (les anteriorment comentades i la Universitat Oberta de Catalunya (UOC)) i la Biblioteca de Catalunya (BC), que entre altres finalitats és l'organisme que haurà de gestionar el CCUC.

El CBUC és un organisme públic amb personalitat jurídica sense finalitat de lucre format per les vuit universitats públiques de Catalunya i la Biblioteca de Catalunya amb l'objectiu fonamental de millorar els serveis bibliotecaris existents a través de la cooperació. Es regeix pels seus propis estatuts.

El CBUC està organitzat en un Consell de Govern, una Comissió Executiva, una Comissió Tècnica, una Oficina Tècnica i Grups de Treball.

El Consell de Govern és l'òrgan superior del Consorci, i està format per dos representants de cada una de les entitats consorciades i dos representants del Comissionat per a Universitats i Recerca de la Generalitat de Catalunya. És qui ha d'aprovar, entre d'altres temes, el programa global d'activitats, el pressupost, les tarifes, la plantilla de personal, la memòria de la gestió i del

balanç de l'exercici anterior, l'acord d'admissió de nous membres, el nomenament i la separació dels membres de les altres comissions i els reglaments del Consorci.

La Comissió Executiva actua com a òrgan permanent d'administració i gestió i vetlla pel bon funcionament del CBUC. Ha de proposar els temes que després haurà d'aprovar el Consell de Govern.

La Comissió Tècnica està formada pels directors de les biblioteques de les institucions consorciades i s'encarrega d'examinar les propostes d'actuació i fer el seu seguiment. L'Oficina Tècnica estudia i executa els termes tècnics que se li encomanen, implementant el pla anual de treball.

Els Grups de Treball són l'ànima dels programes del CBUC. Estan formats per tècnics de les biblioteques i es reuneixen de forma periòdica per tractar diferents temes.

El CBUC actua per consens, al llarg de la seva història encara no hi ha hagut cap decisió que s'hagi pres per votació. La seva norma de funcionament és fer actuacions sobre les que totes les biblioteques hi tinguin algun interès. Això suposa elaborar anualment un pla de treball en el que es recullen les voluntats de les diferents biblioteques i que es prioritzen segons els recursos.

El pressupost del CBUC es finança en un 65% per aportacions de l'administració pública catalana, en un 25% per aportacions dels seus membres i en un 10% per ingressos rebuts de biblioteques que no són membres del CBUC. Les quotes dels membres de moment són iguals per a totes les biblioteques independentment de la seva dimensió. Això és degut en certa manera a què els beneficis de la l'activitat cooperativa són diversos i difícils de quantificar i a què els possibles diferencials en aportacions i beneficis es compensen. Alguns projectes específics del Consorci, concretament la Biblioteca Digital o l'accés electrònic a tesis doctorals, han rebut ajuts especials de l'administració universitària. En el cas de les revistes electròniques, la part que es finança és l'increment de cost que suposa la subscripció electrònica de revistes addicionalment a la subscripció en paper.

2.3 Objectius i plans de treball del CBUC

El CBUC té com a principal objectiu millorar la qualitat dels serveis bibliotecaris mitjançant la cooperació interbibliotecària. Les finalitats del CBUC són²:

---

²Estatuts del CBUC. Capítol 1. Disposicions generals. Article 1.

- a) Crear i gestionar el catàleg col·lectiu de les biblioteques del consorci de manera que s'incrementi l'efectivitat de la investigació i de l'ensenyament en augmentar els recursos bibliotecaris disponibles de forma immediata.
- b) Incrementar la productivitat científica en millorar l'accés de la comunitat universitària catalana a les col·leccions bibliogràfiques existents a través de la informació bibliogràfica i del préstec interbibliotecari.
- c) Millorar els serveis bibliotecaris existents i estalviar costos en la catalogació, gràcies al fet de compartir recursos ja existents, especialment registres bibliogràfics i d'autoritats.
- d) Promoure plans de cooperació, serveis bibliotecaris conjunts, l'adquisició compartida de recursos i la connexió a xarxes nacionals i internacionals en un sector on això és especialment necessari i factible.
- e) Experimentar i fomentar l'aplicació de noves tecnologies de la informació als serveis bibliotecaris i potenciar la formació tecnològica del personal que treballa a les biblioteques.
- f) Col·laborar en altres iniciatives que sorgeixin de cooperació interbibliotecària i de catàlegs col·lectius, especialment en l'àmbit català.

Cal destacar que el CBUC es va constituir amb l'objectiu de tenir un catàleg col·lectiu, però aquest objectiu va evolucionar de forma molt ràpida ja que es va veure que era possible i beneficiós organitzar una proposta de préstec interbibliotecari.

Els èxits en els programes inicials van animar a iniciar-ne de nous i sobretot a elaborar un programa de Biblioteca Digital. De la mateixa manera que l'objectiu inicial es va ampliar, les activitats del Consorci també estan influïnt considerablement en les biblioteques de Catalunya que no en formen part. Alguns dels serveis del CBUC són àmpliament utilitzats per les biblioteques catalanes. Algunes d'aquestes han incorporat els seus fons al CCUC sense ser membres del Consorci.

Les actuacions del CBUC al llarg dels anys han adequat les seves eines de treball a l'evolució de l'entorn i del mateix CBUC. Així, durant els anys 1997 i 1998 les actuacions del CBUC s'estructuraven entorn de dos eixos:

- Actuacions sectorials: destinades a enfortir el Consorci o a generar nous serveis.

- Actuacions horitzontals: destinades a mantenir el Consorci i a preparar-lo per al futur.

De l'any 1999 ençà el Pla de treball anual del CBUC ha estructurat les diferents actuacions sota tres eixos estratègics:

A. Accessibilitat i disponibilitat de la informació:

- A1. Catàleg Col·lectiu de les Universitats de Catalunya.
- A2. Préstec interbibliotecari i circulació de documents.
- A3. Accés de persones a biblioteques i a serveis.

B. Biblioteca Digital de Catalunya (BDC):

- B1. Gestió i foment de la biblioteca digital de Catalunya.
- B2. Accés consorciat a bases de dades i a revistes electròniques.
- B3. Digitalització de documents
- B4. Sumaris electrònics de revistes subscrietes.
- B5. Lligams i indexació de recursos electrònics.

C. Programes per a la millora de recursos i serveis:

- C1. Identificació de projectes de futur.
- C2. Adquisicions cooperatives d'equipaments i materials bibliogràfics.
- C3. Formació i intercanvi d'informació.
- C4. Difusió.
- C5. Finançament i funcionament.

L'augment progressiu d'importància de la Biblioteca Digital ha anat canviant els pesos dels diferents eixos dins el Pla anual.

Per altra banda, des dels seus inicis, el Pla de treball del CBUC ha anat implementant les seves línies de treball. Aquestes, que apareixien al Pla per primera vegada precedides de termes com fomentar o impulsar, han tendit a consolidar-se precedides de termes com consolidar o continuar. Això fa que els Plans de treball dels darrers anys redundin alguns elements consolidats.

2.4 Serveis del CBUC

El treball cooperatiu arreu del món s'ha centrat en els catàlegs col·lectius, el préstec interbibliotecari, els acords d'accés i, més recentment, en la Biblioteca Digital i les tesis doctorals electròniques.

A Catalunya el CBUC també s'ha utilitzat per a altres activitats com fer compres conjuntes, programes de formació, traduccions i per definir un protocol per a l'avaluació dels serveis bibliotecaris per indexar recursos electrònics de forma cooperativa. La més destacable d'aquestes ha estat la que ha permès que determinats proveïdors de llibres els subministrin a les biblioteques catalogats segons les pautes del CCUC.

El Catàleg Col·lectiu de les Universitats de Catalunya (CCUC)

El CCUC, primer projecte del Consorci, és una base de dades col·lectiva que actualment té més de 2.000.000 de registres bibliogràfics i dóna accés a més de 3.000.000 de documents físics conservats a més de cent biblioteques. Nombreuses biblioteques que no són membres del CBUC han incorporat els seus registres al CCUC i està previst que altres biblioteques continuïn afegint-hi registres. Així, a part dels membres del CBUC, les institucions que aporten fons al Catàleg Col·lectiu són: Universitat Jaume I, Departament de Medi Ambient de la Generalitat de Catalunya, Institut del Teatre, Universitat de Vic, Centre de Lectura de Reus, Centre Unesco de Catalunya, entre d'altres.

El CCUC és consultable per la web www.cbuc.es/ccuc i manté lligams amb els catàlegs locals. Això permet a l'usuari, un cop ha localitzat un document al CCUC, anar directament a una de les biblioteques que té el document i consultar la seva localització i el seu estat. Aquest mecanisme de lligams permet oferir una informació constantment al dia de l'estat de les col·leccions de les revistes. El CCUC manté un programa de control de qualitat que vetlla per l'eliminació de registres i encapçalaments duplicats. La catalogació cooperativa a l'entorn del CCUC ha permès una important tasca d'unificació de pautes de catalogació.

El programa de préstec interbibliotecari i préstec recíproc

Les biblioteques catalanes mantenien tradicionalment una posició de dependència de recursos externs (sobretot del servei *British Library*). El préstec interbibliotecari a nivell català era poc utilitzat i tenia una qualitat baixa tant pel que fa a la viabilitat com al temps de resposta.

Després d'un estudi de la situació, a mitjans de 1997 el Consorci va iniciar el seu programa de préstec interbibliotecari. Aquest es basa en un

reglament i unes tarifes unificades, en la contractació d'un servei de missatgeria que transporta diàriament documents entre els diferents punts de servei, en l'acord de donar prioritat al servei consorciat i en l'avaluació anual dels resultats.

El CBUC té per objectiu optimitzar l'ús dels recursos bibliogràfics, i, per això, ha assolit acords que permeten la consulta dels fons de qualsevol biblioteca als usuaris de les institucions (préstec recíproc).

Sumaris electrònics

El CBUC disposa d'una base de dades de sumaris electrònics que inclou les revistes actualment subscrietes per alguna de les biblioteques del Consorci. El servei permet que els usuaris puguin rebre al seu compte de correu electrònic els sumaris electrònics de les revistes que desitgin. Aquesta base de dades es nodreix dels sumaris proporcionats per empreses subministradores com EBSCO, la Universidad Complutense de Madrid i les biblioteques membres del CBUC. Actualment estan disponibles més de 150.000 sumaris, corresponents a uns 8.000 títols de revista.

La Biblioteca Digital de Catalunya (BDC) i les tesis doctorals electròniques (TDC@)

La Biblioteca Digital de Catalunya (BDC) té com a objectiu proporcionar un conjunt nuclear comú d'informació electrònica per a la totalitat de la comunitat universitària i investigadora de Catalunya.

El TDC@ és un servidor que conté, en format digital, tesis doctorals llegides a les universitats de Catalunya. Permet la consulta remota a través de la xarxa Internet del text complet de les tesis, així com fer cerques per autor, títol, matèria de la tesi, universitat on s'ha llegit, etc. El TDC@ es pot consultar a través d'una base de dades pròpia: www.tdcat.cbuc.es.

2.5 La Biblioteca Digital de Catalunya (BDC)

Els consorcis usualment apareixen per iniciativa de les biblioteques que decideixen unir les seves forces per millorar les seves oportunitats i opcions en la transició del món-paper al món-digital.

En el 1997 el CBUC va iniciar activitats diverses per estudiar els beneficis de realitzar compres conjuntes de bases de dades. Els treballs van mostrar, per un costat, que hi havia una col·lecció comuna de bases de dades a les que

estaven subscrietes totes les biblioteques, i per un altre costat es va apreciar que un dels principals motius de l'increment de la cooperació bibliotecària en el món a mitjans dels anys 90 era la necessitat de crear biblioteques digitals de forma conjunta i global.

La creació d'una biblioteca digital d'àmbit català es va veure clarament com una tasca col·lectiva. La Biblioteca Digital de Catalunya es planteja com objectiu oferir una col·lecció nuclear de recursos electrònics que proporcioni una base homogènia i interdisciplinària a tots els universitaris i investigadors independentment de la institució a la que estan afiliats.

Després d'una llarga fase de selecció, negociació, proves, contractació i instal·lació, a inicis de 1999 es va posar en funcionament la BDC. Des de llavors s'han contractat diverses bases de dades i revistes electròniques que cobreixen un nombre important d'àrees temàtiques. Els seus objectius a mig termini són contractar una cinquantena de bases de dades i entre 3.000 i 4.000 revistes electròniques.

La possibilitat de compartir informació no té perquè abastar la totalitat dels pressupostos de compra d'una biblioteca universitària degut a què, per una banda no tota informació és disponible en forma digital i, per altra banda, hi ha informació especialitzada que no és d'interès per a totes les universitats.

És per això que la cooperació té uns límits, així la BDC tria les compres conjuntes limitant-se als productes que val la pena comprar conjuntament per interdisciplinarietat, per economies d'escala i per millors condicions generals.

La BDC distingeix entre sis grans àrees temàtiques: general, dret i economia, ciències socials i humanes, ciències de la salut, ciències pures i de la natura i enginyeria.

Segons documents del CBUC, els principals avantatges que es deriven de la BDC són:

- Dotar al sistema universitari de l'eina fonamental per poder fer un aprenentatge, una docència i una recerca d'excel·lència.
- Les subscripcions realitzades permeten que diverses universitats que no disposaven d'accés als recursos electrònics subscrits per la BDC ara en disposin.
- Les subscripcions realitzades en plataformes web han permès incrementar la qualitat d'alguns accessos i que l'accés a aquests recursos sigui possible des de qualsevol punt de la xarxa de la universitat.

- Les contractacions realitzades mostren que les condicions assolides són clarament avantatjoses en costos respecte a les contractacions individuals. Algunes contractacions han suposat una disminució neta del pagat fins ara i, altres, han estat a un preu molt inferior a la suma de costos individuals.
- El conjunt de productes d'informació digital disponibles a la BDC permet a les biblioteques un millor posicionament estratègic, el qual els permet entre d'altres coses gestionar la transició d'un entorn paper a un altre de coexistència del paper amb el digital.

Evidentment la BDC té un cost. En la majoria dels casos, els productes de la BDC no s'han de comprar de nou, sinó que només cal estendre les llicències d'ús a la totalitat de les institucions del CBUC a canvi d'un sobrepreu. En els acords consorciats per a revistes electròniques la quantitat d'informació disponible pot augmentar fins el 1.400% mentre que el sobrepreu pot estar al voltant del 15-20%. Pel que fa als acords en bases de dades, la quantitat d'informació disponible pot augmentar el 200-300% mentre que el sobrepreu pot ser a vegades del 50%. El problema no està tant en el sobrepreu com en la forma de repartir les despeses entre les institucions consorciades. Aquest és el tema objecte d'estudi de la present tesi.

En general, les bases de dades es paguen centralitzadament en una quota anual que depèn d'una fórmula aplicada pel CBUC, mentre que les revistes electròniques es paguen en factures separades segons diversos acords però tendint a un pagament en funció de la demanda històrica i d'una fórmula. La fórmula de repartiment en qüestió és: 40% de repartiment igualitari, 30% sobre els nombre d'estudiants de cada universitat i 30% sobre el pressupost de cada universitat.

Si bé alguns consorcis usen fórmules en les que les universitats paguen en relació directa a la seva dimensió o a la seva despesa històrica, la fórmula usada pel CBUC és igualitarista i afavoreix que els beneficis de la BDC afectin la totalitat de les universitats. L'aplicació de la fórmula fa que els que fins ara estaven pagant més paguin una mica menys (per tenir el mateix o més) i els que estaven pagant menys paguin una mica més (per tenir molt més).

Cal destacar el guany substancial en serveis. Respecte a les revistes, de 599 subscripcions en paper s'ha passat a 9.135 subscripcions de revistes electròniques, el que ha suposat un increment del 1.425%. I respecte a les bases de dades, de 32 subscripcions s'ha passat a 108 subscripcions, el que ha suposat un increment del 237%. Així, hi guanya tothom ja que les universitats

petites treuen el màxim valor de l'increment de serveis i les grans treuen el màxim valor de les economies d'escala.

Les posicions de negoci de les companyies proveïdores d'informació electrònica solen oferir als consorcis que formen biblioteques digitals conjuntes més informació o informació per a més usuaris per un sobre cost no proporcional (economies d'escala). El sobre cost és la diferència entre el sumatori del pagat individualment i el preu conjunt ofertat. Un altre concepte econòmic és el cost d'adaptació, el qual diferencia a cada universitat entre el pagat per un servei i el que cal pagar per l'accés col·lectiu. Així, si el sobre cost és baix, per exemple d'un 15% el cost d'adaptació a la universitat X li pot suposar afegir diners i a la universitat Y li pot suposar estalviar-se diners. Si el sobre cost és alt, per exemple d'un 50% el cost d'adaptació suposarà afegir diners en tots els casos.

L'experiència adquirida pel CBUC durant la negociació de la informació electrònica de la BDC actual fa que es consideri convenient pagar entre 2 i 4 vegades el preu individual d'una base de dades per tenir-hi accés des de les nou institucions que formen el CBUC, i increments de no més del 15-20% del cost actual en revistes impreses per l'accés electrònic a la totalitat dels títols d'una editorial.

El CBUC intenta que els acords permetin cancel·lar subscripcions en paper i rebaixar, si és que es produeixen aquestes cancel·lacions, el cost total. En alguns casos, la cancel·lació total del paper suposaria que el cost a pagar fos del 90% del pagat abans en paper (accedint però a molta més informació que abans). A més, les negociacions amb revistes, si es fan contractes a 3-5 anys, permeten fixar els increments anuals del preu molt per sota dels que tenen les revistes en forma impresa. Si aquests increments es fixen pels volts del 7% (respecte al 16% d'increment anual que tenen de mitjana les subscripcions en paper), es poden obtenir estalvis a mig termini.

Tot i que les biblioteques individuals continuaran adquirint de la manera tradicional, les possibilitats que té la informació electrònica de ser compartida han fet sorgir diferents modalitats de compra conjunta. L'emergència de consorcis en l'àmbit internacional es basa justament en aquesta nova forma de compra a la que els proveïdors d'informació estan donant respostes diferents. Els nous mètodes de preus no estan encara estabilitzats i no es basen en una quantitat fixa per biblioteca sinó en una variable en funció de la dimensió de la mateixa i del nombre de biblioteques que participen en la compra. En qualsevol cas rebaixen de forma considerable el cost de les unitats d'informació adquirides. Lamentablement els paràmetres bàsics d'aquestes noves tarifes estan basats en el comportament dels usuaris de

les biblioteques dels EUA, on es consumeix més informació que aquí. Això penalitza clarament les biblioteques de l'Europa continental.

La contractació conjunta suposa un increment de la informació disponible. Aquests increments són especialment clars per a les revistes electròniques. Els acords consorciats permeten que les revistes subscrietes per una institució siguin llavors accessibles a tots els membres del Consorci (*cross access*). Aquest *cross access* es reflexa com ja hem comentat anteriorment en un increment dels recursos electrònics disponibles. Així, segons les dades comentades anteriorment, respecte als recursos contractats actualment el *cross access* per a les bases de dades és de 32 i per a les revistes de 599.

Actualment el CBUC té signats contractes amb diferents editorials que li subministren les següents revistes electròniques:

- IDEAL (Revistes d'Academic Press): 176 revistes, sobretot de medicina i ciències.
- Emerald (Revistes de MCB): 141 revistes, principalment de ciències humanes i socials.
- IEL (Revistes d'IEEE/IEE): 170 revistes de l'àmbit de l'enginyeria.
- Kluwer Online (Revistes de Kluwer): 731 revistes.
- PCI Full Text: 150 revistes de l'àmbit de les humanitats.
- Business Source Elite (Revistes de EBSCO): articles a text complet de gairebé 1.000 revistes d'economia i empresa.

de les quals la totalitat permeten el *cross access*. Respecte a la cancel·lació del paper totes les editorials excepte EMERALD el permeten. L'altre avantatge assolible és aconseguir accés als títols de l'editorial que abans no subscribia ningú.

En els següents gràfics mostrem els cas d'Academic Press IDEAL i de Kluwer Online, les dues editorials més significatives en quant a volum de revistes en format electrònic que ofereixen:

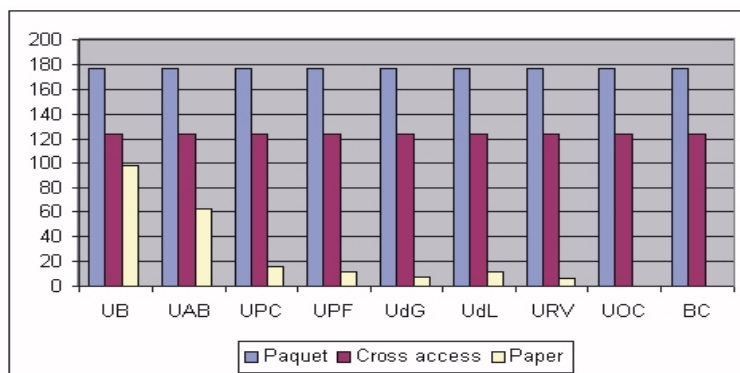

Figura 2.1: Academic Press IDEAL (Font: CBUC)

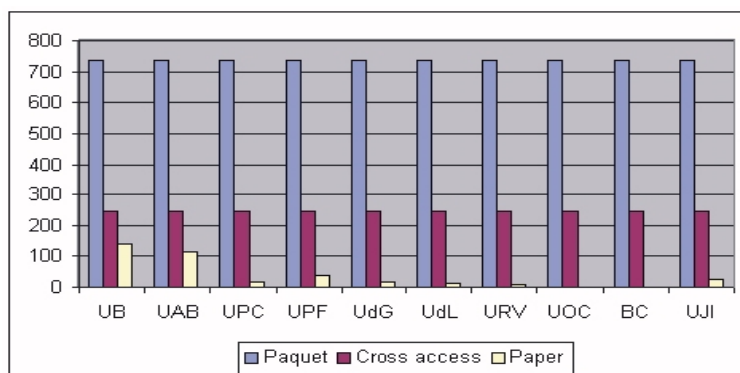

Figura 2.2: Kluwer Online (Font: CBUC)

2.6 Models de preus i repartiments

Els consorcis de biblioteques existeixen per ajudar als seus membres a obtenir millors preus, això ho aconseguen comprant un accés comú per a un gran nombre d'usuaris. Les editorials per la seva banda intenten combinar els seus interessos amb les demandes de les biblioteques.

Els editors permeten que la informació sigui comprada conjuntament pels consorcis de biblioteques, així com també ofereixen informació a un baix cost o una gran quantitat d'informació a un preu similar.

El factor que ha fet possible aquesta nova situació ha estat el descobriment de l'interès mutu entre editors i biblioteques, de manera que tots

guanyen.

Segons Anglada i Comellas (2002), els principals avantatges per als editors de la compra per part dels consorcis són:

- Els acords conjunts donen una estabilitat que no es pot aconseguir amb els acords anuals o individuals. Les restriccions en els pressupostos de les universitats han portat a la cancel·lació de subscripcions. Els acords amb els consorcis tendeixen a cobrir períodes de 3 o 5 anys el que proveeix major estabilitat.
- Les despeses de negociació i gestió són menors, ja que el consorci ofereix una única negociació, i a més els tractes es realitzen sense intermediaris.
- Els productes venuts al consorci són més visibles per la comunitat d'usuaris i, per tant, s'espera que el seu ús incrementi.
- Finalment, els acords dels consorcis incrementen la renovació de les editorials, perquè encara que els tractes són beneficiosos per a les biblioteques, és poc probable que la quantitat pagada sigui inferior a la suma de les quantitats rebudes per l'editor de cada biblioteca del consorci.

Per a les universitats també hi ha avantatges tot i que són d'un tipus diferent:

- Les compres conjuntes tendeixen a generar condicions més beneficioses que les subscripcions individuals. Aquests beneficis són econòmics (descomptes) i d'altres tipus (condicions d'accés, llicències d'ús d'informació, arxius perpetus, etc.).
- Els acords dels consorcis permeten negociar condicions de renovació de manera que hi ha un cert control sobre la inflació.
- La compra consorcial ha resultat en un increment considerable en la quantitat oferida als usuaris. El cas més espectacular és quan l'acord és del tipus *all-you-can-eat*, és a dir, subscripció per tots els títols de l'editorial, fins i tot quan l'acord només inclou *cross access*. Els guanys en aquest cas són molt importants inclús per a les biblioteques amb les col·leccions bibliogràfiques més grans.

Avui en dia, els models de preus per a la informació electrònica comprada conjuntament es poden dividir en dos grups:

- Aquells basats en les dimensions o característiques de les institucions (usualment aplicats a les bases de dades) i
- aquells basats en el cost de les publicacions impreses (usualment aplicats a les revistes electròniques).

Nosaltres prestarem especial atenció al segon grup, ja que és el que assoleix major nombre d'acords consorciats. Això és degut a dos factors: en primer lloc a què són els més efectius en quant a costos i en segon lloc a què tenen els models de preus més raonables i clars. Per això, l'objecte de la present tesi es centrarà en l'anàlisi del repartiment dels costos de subscripció de les revistes electròniques oferides per les editorials al CBUC. Així estudiarem bàsicament els acords signats entre el CBUC i l'editorial Academic Press IDEAL i el signat entre el CBUC i l'editorial Kluwer.

Els acords d'aquest tipus estan basats en un preu base establert a partir de la suma de les col·leccions subscrietes en paper per part dels diferents membres del consorci. Les polítiques de fixació de preus poden variar en funció de l'editor tenint en compte si inclouen les duplicacions internes o no.

Un cop el preu base està establert hi ha dos formes bàsiques de pagament: *print plus electronic* o *electronic plus print*. La primera afegeix una quantitat (normalment un percentatge) al preu base per donar accés electrònic a les revistes incloses en l'acord. La segona aplica el preu base a l'accés electrònic i afegeix una quantitat a les revistes rebudes en paper.

En l'opció *electronic plus print* el preu base dóna accés a les revistes electròniques i pot trobar-se entre el 90 i 100%, mentre que les sèries en paper estan subscrietes a un preu reduït d'entre un 10-25%. Les editorials amb les que signa acords el CBUC segueixen el model de *electronic plus print*. A continuació detallem el preu base i el percentatge a pagar de les subscripcions en paper de les editorials Academic Press i Kluwer:

- Academic Press IDEAL: el preu base és del 100% de la demanda històrica sense considerar duplicacions internes, aplicant un descompte del 10% sobre les revistes demandades per més d'una universitat. El preu de les sèries en paper és del 25%.
- Kluwer Online: el preu base és del 100% de la demanda històrica més un 10% del preu de les revistes no demandades. El preu de les sèries en paper és del 10%.

La propagació de la compra consorcial depèn de dos factors. El primer és la facilitat amb què editors i biblioteques estableixen els models de preus i

el segon és la facilitat amb què el consorci gestiona la distribució dels costos de subscripció entre els seus membres. Aquest és el tema que analitzarem a continuació.

El CBUC estableix diferents criteris de distribució del cost entre els seus membres depenent de l'acord signat amb l'editorial. Ara bé, el seu sistema de repartiment tendeix a una distribució que depèn de diferents factors. La seva fórmula és la següent:

- 40% de repartiment igualitari.
- 30% sobre els nombre d'estudiants de cada universitat.
- 30% sobre el pressupost de cada universitat.

El repartiment dels costos de subscripció de les revistes electròniques de les editorials EMERALD, IEL i PCI segueixen aquesta fórmula.

Un altre mètode d'assignació de costos és considerant la demanda històrica de cada universitat. Aquest mètode sembla raonable ja que els acords signats en tots els casos s'estableixen a partir d'un preu base que depèn de la suma de les col·leccions en paper subscrietes individualment per les universitats signants de l'acord. Així, per exemple, els costos de subscripció a les revistes de l'editorial Academic Press IDEAL es reparteixen proporcionalment al cost de la col·lecció en paper subscripta per cada universitat.

I finalment, els costos de subscripció a les revistes de l'editorial Kluwer es distribueixen considerant la demanda històrica i la fórmula. Així, s'aplica un factor de proporcionalitat del 50% sobre la demanda històrica i la fórmula.

Ara bé, cal destacar que aquests no són els únics sistemes de distribució existents. Segons dades facilitades per diferents consorcis, altres formes de repartiment són:

- GALILEO (Georgia Library Learning Online): distribució de costos en funció del nombre d'estudiants de primer i segon cicle i del nombre d'estudiants de tercer cicle (anomenada fórmula FTE, *full time equivalent*). Els primers són tractats amb un pes de 1 i els segons de 1'3. El cost total es distribueix en funció del nombre d'estudiants de cada tipus de les institucions.
- LOUIS (The Louisiana Library Network): distribució de costos basada en l'ús. Els membres contribueixen amb un 30% del cost ja que la *Louisiana Board of Regents* subvenciona el 70% restant. L'any vinent canviaran cap a una distribució basada en la fórmula FTE.

- Novanet, Inc. (Bedford, EUA): distribució de costos segons una fórmula basada en quatre factors amb el mateix pes: tamany de la col·lecció, pressupost, circulació anual i FTE. Segons ens comenta el director executiu de Novanet, hi ha problemes amb aquesta fórmula però la seva virtut és que ningú estigui suficientment insatisfet per canviar. Ha estat utilitzada durant els darrers 15 anys.
- HEAL-LINK (Hellenic Academic Libraries LINK): distribució de costos segons una fórmula basada en quatre factors amb diferents pesos: nombre d'estudiants (40%), nombre de personal acadèmic (30%), nombre de departaments (10%) i demanda històrica (20%).

Finalment destacar que encara que els models de preus i els tipus de llicències han millorat considerablement en els darrers anys. Segons una declaració emesa pel CBUC, alguns dels paràmetres utilitzats en el càlcul de preus són clarament desfavorables per a alguns consorcis ja que estan basats en el model dels EUA. Seguint aquests criteris alguns consorcis i biblioteques no anglosaxons estan pagant per sobre del que haurien de fer-ho degut a diferents causes, com és el cas de Catalunya:

1. Els models de preus basats en campus perjudiquen les universitats situades en nuclis urbans, com passa a Catalunya, ja que estan distribuïdes en diferents campus per a una sola universitat, situació que no es produeix als EUA.
2. En alguns països els mètodes d'ensenyament universitari estan basats en els apunts de classe, de manera que els materials de les biblioteques estan poc utilitzats respecte a les dades dels EUA.
3. Les universitats del sud d'Europa tenen més estudiants degut a la funció ocupacional que suposa per als joves. L'elevat nombre d'universitaris no comporta un nombre equivalent de titulats, ja que el fracàs escolar és elevat. Així les xifres d'estudiants són excessivament altes respecte els que segueixen realment els estudis.
4. La majoria de bases de dades i de revistes electròniques es publiquen en anglès. El nivell de coneixement de l'anglès entre la població catalana és, en general, molt baix i el mateix passa entre els universitaris. La potencialitat és menor a l'hora d'utilitzar informació electrònica.

Aquests elements juguen en contra d'un tracte igualitari en l'establiment de preus i fa que, en realitat, el cost de la informació sigui molt més alt per

a uns consorcis o biblioteques que per a uns altres.

2.7 Estratègies futures

Com a conclusió, els consorcis s'han d'entendre com una estratègia per incrementar el poder de compra de les biblioteques individuals a curt termini i suposa l'ocasió de crear una cooperació de recursos a llarg termini. Aquesta cooperació obre a les biblioteques la possibilitat de donar accés als materials que els seus usuaris esperen i l'opció de demandar un material més ampli del què podrien oferir individualment.

Per a les biblioteques la cooperació ha deixat de ser una qüestió instrumental per passar a ser estratègica. Com a clara mostra de la revitalització de la cooperació tenim la creació de nous consorcis en les darreres dècades.

Segons Anglada (1999), els elements que fan de la cooperació un tema estratègic són:

1. La globalització de l'economia i de la societat. Els canvis econòmics i socials que configuren l'anomenada societat de la informació comporten la globalització de les activitats de qualsevol institució incloses les biblioteques. Els proveïdors d'informació actuen en un mercat internacional i els clients de les biblioteques demanen a aquests la informació amb independència d'on es troba. El paper de les biblioteques pot ser subordinat si no es defensen els interessos conjuntament i es coordinen les actuacions. Així l'actuació cooperativa de les biblioteques és la millor forma de continuar mantenint un paper principal. A Catalunya, el treball consorciat de les biblioteques ha permès que aquestes fossin més visibles per la comunitat dels seus usuaris i per l'administració i el valor que aquests els donen ha augmentat.
2. La regionalització del territori. A diferents països del món es viu una tendència d'increment de la importància de les regions en l'organització de les administracions i dels serveis. Aquest fenomen és complementari a la internacionalització de l'economia i les biblioteques no n'estan excloses. Aquest fenomen el trobem als EUA, Regne Unit, Alemanya o Espanya. En concret, Catalunya és un exemple i el CBUC exemplifica les possibilitats de relació estreta que suposa trobar-se en un territori petit i ben comunicat.
3. Necessitat de canvi. Les biblioteques són organitzacions amb molts anys d'història que comporten dinàmiques de treball molt consolidades

i arrelades en els hàbits dels professionals. En un moment de canvi i de flexibilització de les estructures de qualsevol organització, una prioritat ha de ser crear un entorn que fomenti la innovació creativa. Dins el CBUC, l'intercanvi d'experiències i informació entre les biblioteques membres ha estat la solució a les inèrcies establertes.

Dins d'aquestes estratègies és important destacar el paper que juguen les biblioteques digitals, les quals estan ajudant a crear hàbits nous de consum de la informació.

Els reptes que han d'afrontar les universitats i les seves biblioteques són entre altres: aprofitar la facilitat d'ús dels nous recursos per incrementar la seva utilització, enriquir els serveis actuals i facilitar-ne de nous, gestionar el canvi de la informació en paper i en propietat a la informació en paper i en digital, els fons propis i els col·lectius i aprofitar per recuperar el paper en la difusió de la informació.